

Hoe de Privacywet toepassen in historisch onderzoek?

Adres van de Commissie:

Commissie voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer
Espace Jacqmotte
Hoogstraat 139 | 1000 Brussel
T: +32 (0)2 213 85 40 | F: +32 (0)2 213 85 65
E-mail: commission@privacycommission.be
Website: www.privacycommission.be

Kopiëren, geheel of gedeeltelijk, van deze brochure is toegestaan
met vermelding van de bron en werkreferenties.

Verantwoordelijke uitgever: W. Debeuckelaere
Publicatiedatum: oktober 2011, eerste druk
D/2011/11.746/1

© vzw Atomium - SABAM Belgium 2011

Hoe de Privacywet toepassen in historisch onderzoek?

Inhoudsopgave

1. Enkele begrippen verduidelijkt	6
1.1. Wat zijn persoonsgegevens in het algemeen en wat zijn de categorieën bijzondere persoonsgegevens met striktere bescherming?	6
1.2. Wat is een verwerking?	6
1.3. Wie is de verantwoordelijke voor de verwerking?	7
1.4. Wat met internationaal onderzoek?	7
2. Vóór het onderzoek van start gaat	8
2.1. Onderzoeksorganisatie	8
2.2. Afspraken rond inzameling, opslag en analyse van persoonsgegevens	8
2.3. De betrokkenen informeren en hun toestemming krijgen	8
2.4. Een aangifte indienen	9
2.5. Een machtiging krijgen voor gebruik van persoonsgegevens uit overheidsdatabanken	10
2.6. Toegang krijgen tot niet-geautomatiseerde bestanden van de overheid en archieven	10
3. Rechten van de betrokkenen tijdens het onderzoek	12
3.1. Inzagerecht	12
3.2. Recht op verbetering	12
3.3. Het recht om niet langer mee te werken	12
4. Plichten van de onderzoeksmedewerkers tijdens het onderzoek	13
4.1. Beveiliging van de gegevens	13
4.2. Zoveel mogelijk werken met anonieme of gecodeerde gegevens	13
5. Publicaties	14
6. Persoonsgegevens verder bewaren	15

Inleiding

Aanspreekpunt

De Commissie is een aanspreekpunt voor wie vragen heeft over het gebruik van persoonsgegevens en biedt hierover op haar website <http://www.privacycommission.be> reeds een schat aan informatie. Specifiekere vragen kunnen via e-mail gesteld worden op het adres commission@privacycommission.be.

Deze brochure maakt onderzoekers wegwijs in de te volgen regels en procedures wanneer zij historisch onderzoek verrichten waarbij levende of recent overleden personen ter sprake komen. Deze brochure past in een geheel van drie brochures die de Commissie voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, hierna de Commissie, uitbrengt over de toepassing van de Privacywet in het wetenschappelijk onderzoek. Naast deze brochure over historisch onderzoek verscheen reeds een brochure over sociologisch onderzoek. Een derde brochure behandelt biomedisch onderzoek. Elk van deze onderzoeks domeinen omvat specifieke problemen die best afzonderlijk behandeld worden.

De Privacywet (voluit heet deze wet: Wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens) beschermt levende personen tegen onrechtmatig gebruik van persoonlijke informatie en geeft aan de burger een aantal instrumenten om meester te blijven over deze informatie. De actuele tekst van deze wet is te vinden op de website van de Commissie (<http://www.privacycommission.be>), samen met andere relevante wetteksten. De wet is van het “wakkere burger”-type: geen paternalistische verboden, maar een aantal maatregelen die de burger in staat moeten stellen om zelf zijn privacy te bewaken. De wet gaat uit van een aantal basisbeginselen:

- *rechtmatigheids- en finaliteitsbeginsel: de verwerking van persoonsgegevens gebeurt eerlijk, dit wil zeggen voor een duidelijk aangekondigd en geoorloofd doel;*

- *proportionaliteitsbeginsel: er worden alleen gegevens verzameld die betrekking hebben op dat doel, en ze worden niet langer dan nodig bewaard;*
- *transparantiebeginsel, ook wel informatieplicht genoemd: de personen over wie gegevens worden verzameld worden ingelicht over het doel en wie het nastreeft, en welke gegevens daartoe worden verzameld; zij kunnen bovendien inzage krijgen in hun gegevens.*

Voor wetenschappelijk en historisch onderzoek maakt de wet een uitzondering op het finaliteitsbeginsel: ook al is wetenschappelijk of historisch onderzoek niet het oorspronkelijke doel waarvoor de gegevens werden verzameld, toch wordt dit steeds beschouwd als verenigbaar met het oorspronkelijke doel van de gegevensverzameling, mits een aantal bijzondere regels gerespecteerd worden. Dit betekent dat onderzoekers dus bijvoorbeeld gegevens uit dossiers van OCMW's mogen gebruiken voor historisch onderzoek, maar enkel daarvoor. Voor zover dit mogelijk is, zullen de onderzoekers werken met anonieme gegevens of gecodeerde gegevens (in dit laatste geval zijn de identificerende gegevens vervangen door een code). Er zijn echter wel grenzen aan de mogelijkheid om historisch onderzoek anoniem of gecodeerd te laten verlopen: zo verliest een biografisch onderzoek natuurlijk zijn waarde als er geen namen vermeld mogen worden. In een aantal gevallen wordt ook een afwijking toegestaan op de informatieplicht.

Historisch onderzoek van de recentste geschiedenis heeft veel gelijkenissen met onderzoeksjournalistiek. Het is nuttig om te weten dat de Privacywet heel wat faciliteiten biedt voor journalisten. De uitzonderingen op de wet die voor journalistieke doeleinden worden gemaakt, gaan uit van een spanningsveld tussen het recht op vrijheid van mening en uiting ervan, en het recht op privacy. De wet erkent dat journalisten soms “verborgen” moeten werken en dus is er in uitzonderingen voorzien op de transparantieregels die normaal gelden:

- geen bijzondere voorwaarden om bijzonder delicate gegevens te mogen verwerken;

- geen informatieplicht indien dit gegevensverzameling of publicatie in het gedrang brengt;
- geen recht op toegang tot de informatie vanwege de betrokkenen indien dit publicatie in het gedrang brengt;
- geen recht op verbetering voor de betrokkenen;
- geen beperking op internationale doorgiften.

Lidmaatschap van een journalistenvereniging is niet vereist om dit statuut te kunnen claimen. Het onderzoek moet echter wel gaan over personen of feiten met enig publiek karakter en de verwerkte persoonsgegevens moeten in nauw verband daarmee staan, of kennelijk door die personen zelf publiek zijn gemaakt.

In deze brochure wordt geregeld gesproken over de Commissie die werd ingesteld door de Privacywet van 1992. Ze adviseert over de privacyaspecten van dataverwerkingen en behandelt klachten van de burger wanneer die van oordeel is dat de bescherming van zijn persoonlijke levenssfeer in het gedrang wordt gebracht door een gegevensverwerking. Aarzelt u als onderzoeker dan ook niet om de Commissie te contacteren bij verdere vragen, al kunt u misschien eerst even kijken op haar website, de kans is groot dat u daar al een antwoord op uw vraag vindt.

1. Enkele begrippen verduidelijkt

1.1. Wat zijn persoonsgegevens in het algemeen en wat zijn de categorieën bijzondere persoonsgegevens met striktere bescherming?

Een persoonsgegeven is elk gegeven dat informatie geeft over een levende persoon. In principe zijn gegevens over overledenen dus niet beschermd door de Privacywet. Let wel, een overledene en diens gegevens kunnen bescherming genieten uit hoofde van andere regelgeving. Ter illustratie enkele voorbeelden: het fundamentele recht op privacy opgenomen in artikel 8 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en artikel 22 van de Grondwet; toegang tot patiëntendossiers van overledenen geregeld door gezondheid-gerelateerde wetgeving zoals de wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt. Onderzoekers, maar ook begeleidingscomités en financiers van historisch onderzoek, mogen dit dus zeker niet uit het oog verliezen.

Daarnaast mag men ook niet vergeten dat gegevens van een overledene ook persoonlijke informatie kunnen bevatten van andere (nog levende) personen, zoals familie en naasten. De Privacywet zal op deze gegevens van toepassing zijn voor zover zij kunnen beschouwd worden als persoonsgegevens met betrekking tot nog in leven zijnde familie en naasten. Een voor de hand liggend voorbeeld is informatie over een erfelijke ziekte waaraan de overledene leed.

Het gaat verder om informatie over personen, en niet over bedrijven of organisaties. Maar ook hier kan het moeilijk zijn om het een van het ander te scheiden en worden bedrijfsgegevens van eenmanszaken soms toch beschouwd als persoonsgegevens.

Er zijn enkele categorieën gegevens die door de wetgever bijzonder delicaat worden geacht en daarom bijzondere

bescherming genieten. Het gaat dan om gerechtelijke gegevens, gezondheidsgegevens en zogenaamde gevoelige gegevens. Dit zijn gegevens die gemakkelijk tot discriminatie leiden, namelijk raciale of etnische afkomst, politieke opvattingen, godsdienstige of levensbeschouwelijke overtuigingen, lidmaatschap van een vakvereniging en persoonsgegevens die het seksuele leven betreffen.

In principe is toelating niet vereist voor een verwerking van persoonsgegevens: zolang het finaliteits-, proportionaliteits- en transparantiebeginsel gerespecteerd worden, is alles wettig. Dit is niet het geval wanneer het een verwerking met delicate gegevens betreft: toelating moet weliswaar niet noodzakelijk gevraagd worden, maar dan enkel als de verwerking steunt op een specifieke rechtsgrond waarin de Privacywet voorzien heeft, anders geldt er een verbod.

De wet voorziet in een drietal gronden om zulke bijzondere gegevens toch te mogen gebruiken, die toepasselijk kunnen zijn voor historisch onderzoek. Vooreerst is er de instemming van de betrokkenen zelf, al volstaat die niet voor gerechtelijke gegevens. Als iemand in de annalen van de geschiedenis wil terechtkomen door zijn diepste zielenroerselen prijs te geven, kan niemand dat beletten. Ten tweede kan het wetenschappelijk belang van het onderzoek een rechtsgrond zijn. Ten derde is verwerking eveneens toegestaan indien het gaat om gegevens die door de betrokkenen zelf publiek zijn gemaakt. Een historicus die de teloorgang van de westerse beschaving wil aantonen door een tekstanalyse van Story en Dag Allemaal zit dus veilig.

1.2. Wat is een verwerking?

De Privacywet regelt “verwerkingen van persoonsgegevens”. Een verwerking van persoonsgegevens is het geheel van handelingen die gesteld worden met persoonsgegevens voor de realisatie van een welomschreven doeleinde. Om

onder de wet te vallen, volstaat het dat computers gebruikt worden, maar ook elk manueel bestand met een logische structuur valt eronder. Ontsnappen doet enkel een verwerking die louter persoonlijk is, zoals een lijst met namen en telefoonnummers die thuis naast de telefoon blijft liggen.

Onderzoeksactiviteiten zoals gegevens verzamelen, dossiers op naam aanleggen, opslaan en statistisch verwerken zijn even veel stappen in een “verwerking van persoonsgegevens”. Dit begrip in de wet komt in feite goed overeen met wat in de wetenschapsbeoefening een “project” heet. Een goed georganiseerd onderzoek heeft een duidelijk uitgangspunt, houdt planmatige gegevensverzameling en analyse in, en ook een publicatiestrategie. Alle handelingen die te maken hebben met hetzelfde project maken deel uit van dezelfde verwerking, ook als het project zich uitstrekt over vele jaren en plaatsen.

Zoals eerder reeds aangehaald vallen zuivere privéverwerkingen niet onder de Privacywet. Die is niet van toepassing wanneer een privépersoon een bestand bijhoudt van familie of zelfs opzoekingswerk verricht om zijn eigen stamboom samen stellen en niet de bedoeling heeft om daar buiten de kring van familie en vrienden over te publiceren.

1.3. Wie is de verantwoordelijke voor de verwerking?

De verplichtingen waarin de Privacywet voorziet, komen ten laste van de “verantwoordelijke voor de verwerking”. Dit is de persoon of de instantie die het onderzoeksproject controleert en dus beslist wat het onderzoek wil bereiken, wie wat doet, wat er aan gegevens wordt verzameld en zo verder. Meestal zal dat de “*principal investigator*” (hoofdonderzoeker) zijn, maar steeds vaker blijkt dat niet zo duidelijk. Onderzoeksprojecten worden zo complex dat de verantwoordelijkheid verdeeld ligt en dikwijls worden niet veel onderzoekselementen, -strategieën en -methodes vanaf het begin expliciteerd. Daarom is het misschien goed dat een van de

eerste verplichtingen waarmee de Privacywet de onderzoeker confronteert aangifte bij de Commissie is. Een aangifte indienen verplicht de onderzoekers om te expliciteren wie of wat verantwoordelijk is, of het nu gaat om een persoon of een bestuursorgaan of een instelling.

1.4. Wat met internationaal onderzoek?

De privacywetgevingen in de verschillende landen van de Europese Unie zijn allemaal omzettingen van dezelfde Europese Richtlijn en lopen dus grotendeels gelijk. Ook geldt de regel dat wie in één land van de EU aan de wetgeving voldoet, ook in alle andere lidstaten gedekt is en dat persoonsgegevens er dus vrij kunnen circuleren. Het is de privacywet van het land waar de verantwoordelijke voor het onderzoek gevestigd is, die van toepassing is.

Voor landen buiten de EU moet een onderscheid gemaakt worden tussen landen waarvan de EU de gelijkwaardige bescherming heeft erkend (zoals Zwitserland of Australië) en andere landen (zoals de Verenigde Staten). In principe mogen geen persoonsgegevens vertrekken naar landen zonder gelijkwaardige bescherming. Er is echter wel een achterpoortje: een organisatie kan erkend worden als een “*safe harbor*”, een organisatie die gelijkwaardige bescherming biedt. Vooral multinationale bedrijven maken gebruik van deze mogelijkheid. Wanneer een internationaal onderzoek wordt opgezet, is het dus belangrijk om de privacystatus van alle partners na te gaan: indien alle betrokken landen gelijkwaardige privacybescherming bieden, is uitwisseling en opslag van persoonlijke gegevens geen probleem. Indien dit niet het geval is en er wordt geen “*safe harbor*”-oplossing gevonden, is geen uitwisseling van gegevens toegelaten.

2. Vóór het onderzoek van start gaat

2.1. Onderzoeksorganisatie

Een onderzoeksproject vertrekt met een goed uitgewerkt protocol. Daarin worden de doelstellingen van het project en de rechten en plichten van de verschillende medewerkers vastgelegd. Een bijzonder punt dat soms in het ongewisse wordt gelaten, is de toegang die de opdrachtgevers van het onderzoek hebben tot de gegevens en de mate waarin controle kan worden uitgeoefend op de publicaties.

2.2. Afspraken rond inzameling, opslag en analyse van persoonsgegevens

In het onderzoeksprotocol moet naast het plan voor de gegevensinzameling ook plaats geruimd worden voor een beveiligingsplan van de persoonsgegevens. Ook als men die maatregel niet opgelegd krijgt, is het een goed idee een onderscheid te maken tussen identificatiegegevens en de eigenlijke onderzoeksgegevens. Aan de eigenlijke onderzoeksgegevens wordt dan een code toegevoegd die verwijst naar het bestand met identificatiegegevens, zodat een volledig geïdentificeerd bestand opnieuw kan worden samengesteld, bijvoorbeeld om aanvullende gegevens toe te voegen. De basisregel is dat onderzoekers niet méér met “open” bestanden werken dan strikt noodzakelijk en dat het aantal medewerkers met toegang tot zulke geïdentificeerde bestanden tot een minimum beperkt blijft.

2.3. De betrokkenen informeren en hun toestemming krijgen

De betrokkenen moeten bij elke verwerking bij de eerste gelegenheid ingelicht worden over hun opname in het onderzoek, zij moeten informatie krijgen over wie het onderzoek voert en waarom, en weten wat de eventuele gevolgen van niet-deelname zijn.

Kennisgeving in de wet

De Privacywet is zeer precies in de opsomming van wat aan een betrokkene moet worden meegedeeld:

Art. 9. § 1. Indien persoonsgegevens betreffende de betrokkene bij hemzelf worden verkregen, moet de verantwoordelijke voor de verwerking of diens vertegenwoordiger uiterlijk op het moment dat de gegevens worden verkregen aan de betrokkene ten minste de hierna volgende informatie verstrekken, behalve indien hij daarvan reeds op de hoogte is:

- a) de naam en het adres van de verantwoordelijke voor de verwerking en, in voorkomend geval, van diens vertegenwoordiger;
- b) de doeleinden van de verwerking;
- c) het bestaan van een recht om zich op verzoek en kosteloos tegen de voorgenomen verwerking van hem betreffende persoonsgegevens te verzetten, indien de verwerking verricht wordt met het oog op direct marketing;
- d) andere bijkomende informatie, met name:
 - de ontvangers of de categorieën ontvangers van de gegevens,
 - het al dan niet verplichte karakter van het antwoord en de eventuele gevolgen van niet-beantwoording,
 - het bestaan van een recht op toegang en op verbetering van de persoonsgegevens die op hem betrekking hebben; behalve indien die verdere informatie, met inachtneming van de specifieke omstandigheden waaronder de persoonsgegevens verkregen worden, niet nodig is om tegenover de betrokkene een eerlijke verwerking te waarborgen.

Wanneer de persoonsgegevens niet van de betrokkene zelf worden verkregen, geldt *mutatis mutandis* hetzelfde. In de praktijk is het soms onbegonnen werk om betrokkenen op te sporen met de bedoeling hen over het onderzoeksproject te informeren. De wet houdt hier rekening mee. Indien deze kennisgeving buitengewoon veel moeite zou kosten, kan de Commissie een vrijstelling verlenen. De verantwoordelijke zal hiervoor in zijn aangifte bij de Commissie wel de nodige toelichting moeten verschaffen, waarop de Commissie binnen een termijn van 45 dagen (één maal verlengbaar) een aanbeveling betreffende het voorgenomen onderzoek zal formuleren, eventueel vergezeld van bijkomende voorwaarden.

Wanneer in een onderzoek gerechtelijke gegevens, gezondheidsgegevens of zogenaamde gevoelige gegevens voorkomen, gelden striktere voorwaarden. De onderzoekers moeten kunnen steunen op een gepaste rechtsgrond, zoals schriftelijke toestemming van de betrokkenen of het wetenschappelijk belang van het voorgenomen onderzoek. In het geval van verwerking van gezondheidsgegevens moet de verwerking onder toezicht staan van een beoefenaar van de gezondheidszorg. In het geval van gerechtelijke gegevens verschaft toestemming van de betrokkenen op zich geen voldoende rechtsgrond, net zomin als openbaarmaking van gerechtelijke gegevens door de betrokkenen zelf.

2.4. Een aangifte indienen

Voor elke verwerking die geen dagelijkse routine is, zoals personeelsadministratie of klantenbeheer, moet er een aangifte worden ingediend bij de Commissie. Aangezien historisch onderzoek geen routine is en naar alle waarschijnlijkheid computers gebruikt, dient de verantwoordelijke een aangifte te doen bij de Commissie, die ze vervolgens publiek maakt (in een openbaar register dat online kan worden geraadpleegd).

Deze aangifte is geen verdeckte manier om toelating te vragen voor het onderzoek, een onderzoeker hoeft immers geen toelating.

Een aangifte bestaat uit twee delen. Het eerste deel gaat over de verantwoordelijke voor de voorgenomen verwerking. Bij indiening van de eerste aangifte wordt een nummer toegekend dat bij volgende aangiftes zal moeten worden ingegeven. Het tweede deel beschrijft de verwerking.

Wat staat er in een aangifte?

Een aangifte bestaat uit twee delen. Het eerste deel gaat over de verantwoordelijke van de voorgenomen verwerking. Bij gelegenheid van de eerste aangifte krijgt die een nummer dat bij volgende aangiftes zal moeten worden ingegeven. Het tweede deel beschrijft de verwerking. De rubrieken zijn:

- de benaming van de verwerking (de zelf gekozen naam van het project);
- de doeleinden (de Commissie suggereert zelf een aantal algemene omschrijvingen in de toelichtingsnota bij de aangifte. Het is verstandig om het daarbij te houden);
- de categorieën van verwerkte gegevens;
- de eventuele wettelijke of reglementaire basis om te kunnen verwerken (meestal moet men hier niets vermelden. Wanneer men gebruik maakt van voor andere doeleinden verzamelde gegevens zal men hier art. 4 Privacywet moeten vermelden: de rechtsgrond voor latere verwerkingen met wetenschappelijke doeleinden);
- de mogelijke ontvangers aan wie de gegevens kunnen worden verstrekt;
- de waarborgen die verbonden worden aan een mededeling aan derden;
- de manier waarop de betrokkenen worden verwittigd indien hun gegevens aan derden worden medegedeeld;
- de contactpersoon waar men terecht kan om zijn rechten uit te oefenen;
- de maatregelen genomen om de uitoefening van de rechten door de betrokkene te vergemakkelijken;
- de bewaartermijn;
- de veiligheidsmaatregelen;
- de eventuele doorzending naar het buitenland.

Bij internationaal onderzoek kan erin voorzien zijn dat persoonsgegevens aan onderzoekers in het buitenland worden doorgegeven. Zolang dit binnen de EU is, vormt dit geen probleem. Andere landen, zoals de VS, hebben soms geen gelijkwaardige privacybescherming. Vóór gegevens naar het buitenland worden doorgezonden, is het beter de Commissie te raadplegen.

Via de website van de Commissie kan aangifte vlot gebeuren.

2.5. Een machtiging krijgen voor gebruik van persoonsgegevens uit overheidsdatabanken

Onderzoekers die gegevens willen krijgen uit overheidsdatabanken, uit het medische zorgsysteem of de sociale zekerheid om ze verder te gebruiken in een onderzoek, hebben een machtiging nodig vooraleer de houder van die gegevens ze aan de onderzoeker mag overdragen. Deze machtigingen worden verleend door sectorale comités, ofwel subcommissies van de Commissie. Ze waken over gegevensstromen en daarmee gepaard gaande vragen inzake gegevensverwerking.

Zo bestaan er op dit ogenblik:

- het Sectoraal comité van de Sociale Zekerheid en van de Gezondheid, dat waakt over de mededeling van socialezekerheidsgegevens (afdeling Sociale Zekerheid) en de uitwisseling van medische gegevens (afdeling Gezondheid);
- het Sectoraal comité van het Rijksregister, dat mededeling regelt van gegevens uit het Rijksregister, evenals gebruik van het Rijksregisternummer;
- het Sectoraal comité van de Federale Overheid, dat toeziet op de elektronische mededeling van persoonsgegevens vanuit de Federale Overheid;
- het Statistisch Toezichtcomité, dat waakt over mededeling door de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie – het vroegere NIS – van gecodeerde studiegegevens aan derden en het gebruik ervan door deze derden.

De Vlaamse Toezichtcommissie, die niet van de Commissie afhangt, is bevoegd voor de informatie in gegevensbanken van Vlaamse instanties.

Om machtiging te bekomen, moet de onderzoeker een dossier indienen bij het bevoegde comité. Als u niet goed weet tot welk comité u te richten, stuurt u uw vraag best naar de

Commissie zelf, die dan zorgt dat het dossier aan het juiste comité wordt bezorgd. In de aanvraag moet duidelijk omschreven zijn waarom toegang tot de gegevens nodig is, wie toegang tot de gegevens moet krijgen en voor hoe lang toegang nodig is. Op de website van de Commissie staan modelformulieren die als leidraad kunnen dienen om een zo volledig mogelijke aanvraag op te stellen. De aanvraag moet vergezeld zijn van het evaluatieformulier in verband met de veiligheid, dat eveneens op de website te vinden is.

Volledigheidshalve wordt er de aandacht op gevestigd dat de diverse reglementeringen inzake openbaarheid van bestuur ook mogelijkheden bieden om gegevens te verkrijgen vanwege overheidsdiensten. De nieuwe mogelijkheid tot elektronische overdracht van persoonsgegevens zoals hier beschreven, sluit de oude vormen van raadpleging niet uit: onderzoekers kunnen nog steeds een gemeentebestuur verzoeken om toegang tot het bevolkingsregister, ook al is het Rijksregister opengesteld voor onderzoek.

2.6. Toegang krijgen tot niet-geautomatiseerde bestanden van de overheid en archieven

Voor toegang tot sommige geautomatiseerde bestanden bestaan er tegenwoordig, zoals hiervoor werd aangestipt, uitgewerkte procedures. Die zijn soms misschien wat zwaar, maar ze hebben het grote voordeel dat onderzoekers snel weten waar ze aan toe zijn. Ook is er geen ruimte voor persoonlijke willekeur. Anders is het gesteld met nog niet geautomatiseerde persoonsinformatie die de overheidsadministratie beheert, en die soms uiterst belangrijk is voor historisch onderzoek.

Historici hebben hiervoor een stevige bondgenoot in het Rijksarchief. Met de nieuwe archiefwet zijn de embargoterminen teruggebracht tot dertig jaar, verder wordt er werk gemaakt van ontsluiting via elektronische weg.

De Archiefwet bepaalt in artikel 3: “de ingevolge het eerste artikel, lid 1, in het Rijksarchief overgebrachte stukken zijn openbaar”. Hier worden documenten bedoeld van meer dan 30 jaar oud, die overgebracht zijn naar het Rijksarchief door de rechtbanken van de rechterlijke macht, de Raad van State, de Rijksdiensten, de provincies en de instellingen die aan hun controle of administratief toezicht zijn onderworpen. Heel wat personen die in die documenten worden vermeld, zullen bijgevolg op het ogenblik van openbaarheid van de stukken niet overleden zijn. De nieuwe wet bevat echter geen enkele specifieke bepaling over de eerbiediging van de privacy van personen wier belangen geschaad kunnen worden door de openbaarheid van archiefstukken. Dit maakt dat de Privacywet onverkort moet worden toegepast.

3. Rechten van de betrokkenen tijdens het onderzoek

3.1. Inzagerecht

Zolang onderzoekers werken met geïdentificeerde gegevens kunnen onderzoekssubjecten inzage vragen in hun eigen gegevens, tenminste als deze inzage geen schade toebrengt aan het onderzoek. Indien daar kans toe bestaat, kan inzage uitgesteld worden tot na het onderzoek. Er zijn zeer waardevolle onderzoeksprojecten die onmogelijk zouden worden indien een recht op inzage te allen tijde zou gelden. Denk maar aan biografieën van minder appetijtelijke figuren of de geschiedschrijving van gebeurtenissen waar concurrentieel gevoelige informatie gebruikt wordt. Hier kan het helpen om zich te beroepen op de uitzonderingen die gelden voor onderzoeksjournalistiek.

3.2. Recht op verbetering

Wanneer het gaat om verbetering van materiële fouten zal de onderzoeker maar wat blij zijn indien de betrokkene hem daarop wijst en ze graag corrigeren, zoals hij wettelijk gezien moet. Anders is het gesteld met waarderingselementen of observaties die bij de betrokkene hard aankomen, die de onderzoeker niet zomaar zal willen wijzigen, en dat hoeft ook niet. Een gegeven *“deze persoon ging ernstig in de fout tijdens de Tweede Wereldoorlog”* bijvoorbeeld, wordt een feitelijk gegeven indien er staat *“Ganshof van der Meersch oordeelt dat deze persoon ernstig in de fout ging tijdens de Tweede Wereldoorlog”*. Het recht op verbetering geeft de betrokkene niet het recht heeft om zijn subjectieve beoordeling in de plaats te stellen van die van de onderzoeker. Wel mag de betrokkene eisen dat de verantwoordelijke zijn protest noteert in zijn gegevensbestand.

3.3. Het recht om niet langer mee te werken

Een persoon die ingestemd heeft met deelname aan een onderzoek kan op elk ogenblik beslissen om daarmee op te houden. Hij hoeft de onderzoeker niet voor de geleden schade te vergoeden. De betrokkene kan evenwel niet eisen dat legitiem verzamelde gegevens uit het onderzoek verwijderd worden.

4. Plichten van de onderzoeksmedewerkers tijdens het onderzoek

4.1. Beveiliging van de gegevens

Naast de loskoppeling van identificatiegegevens en de eigenlijke onderzoeksgegevens moeten volgende elementaire beveiligingsmaatregelen in het beveiligingsplan voorkomen:

- gegevensbestanden of dossiers niet permanent online laten staan;
- elke gegevenstransmissie gecodeerd laten verlopen;
- een sluitend systeem van paswoorden en toegangsbeveiliging gebruiken met logging van elke toegang;
- een bewustmakingscampagne voeren bij de medewerkers en contractuele privacyverplichtingen opleggen;
- een veiligheidsconsulent inschakelen. De kans is groot dat de thuisinstelling van de onderzoeker reeds beschikt over een consulent inzake informatieveiligheid: deze figuur is een voorwaarde voor elk onderzoek dat een machtiging behoeft. Met het oog op de veiligheid van de persoonsgegevens die door zijn opdrachtgever worden verwerkt en met het oog op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van de personen op wie deze persoonsgegevens betrekking hebben, is deze consulent verantwoordelijk voor deskundige adviesverlening aan de persoon belast met het dagelijks bestuur van de instelling en voor de uitvoering van opdrachten die hem door deze persoon worden toevertrouwd. Hij heeft een adviserende, stimulerende, documenterende en controlerende opdracht inzake informatieveiligheid. Hij vervult tevens de functie van aangestelde voor de gegevensbescherming, bedoeld in artikel 17bis van de Privacywet. Hij is daarenboven verantwoordelijk voor de uitvoering van het informatieveiligheidsbeleid van zijn opdrachtgever. Daartoe kan in voorkomend geval een beroep worden gedaan op het document “Referentiemaatregelen voor de beveiliging van

elke verwerking van persoonsgegevens” dat beschikbaar is op de website van de Commissie (<http://www.privacycom-mission.be/nl/static/pdf/referenciemaatregelen-vs-01.pdf>).

4.2. Zoveel mogelijk werken met anonieme of gecodeerde gegevens

Krachtens het Koninklijk Besluit van 13 februari 2001 ter uitvoering van de wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens wordt historisch onderzoek bij voorkeur verricht aan de hand van:

- anonieme gegevens: gegevens die niet met een identificeerbare natuurlijke persoon in verband kunnen worden gebracht; dit zijn dus geen persoonsgegevens en bijgevolg is de Privacywet er niet op van toepassing;
- gecodeerde gegevens: gegevens die door middel van een code in verband kunnen worden gebracht met een identificeerbare natuurlijke persoon; dit zijn nog altijd persoonsgegevens waarop de Privacywet van toepassing is.

Deze aanpak is slechts voor een klein percentage historisch onderzoek werkbaar. Het gros van het historisch onderzoek zal gebeuren aan de hand van niet-gecodeerde persoonsgegevens. Het hierboven vermelde koninklijk besluit voorziet in een specifieke (aangifte)procedure voor de verwerking van niet-gecodeerde gegevens.

5. Publicaties

Artikel 23 van het koninklijk besluit van 13 februari 2001, dat verdere verwerking voor onderzoeksdoeleinden regelt, voorziet erin dat publicaties gebaseerd op onderzoek anoniem moeten zijn. Hierbij heeft de wetgever uiteraard statistisch onderzoek voor ogen, waar het relatief eenvoudig is om anonimiteit te realiseren zonder afbreuk te doen aan de wetenschappelijke waarde van het onderzoek. Anders is het gesteld met historisch onderzoek. Een volledige lezing van het bewuste artikel geeft wel wat speelruimte:

Art. 23. De resultaten van de verwerking voor historische, statistische of wetenschappelijke doeleinden mogen niet worden bekendgemaakt in een vorm die de identificatie van de betrokken persoon mogelijk maakt tenzij:

1° deze laatste daartoe zijn toestemming heeft gegeven en de persoonlijke levenssfeer van derden niet wordt geschonden, of;

2° de bekendmaking van niet-gecodeerde persoonsgegevens beperkt blijft tot gegevens die kennelijk door betrokkene zelf publiek zijn gemaakt of die in nauw verband staan met het publiek karakter van betrokkene of van de feiten waarbij deze laatste betrokken is of is geweest.

Toestemming van de betrokkenen vragen is een zekere manier om toch met naam en toenaam te mogen publiceren. Dat zal uiteraard gemakkelijker zijn voor een werk “Onze helden in het verzet” dan voor een opus “Witte en zwarte brigade: in hetzelfde bedje ziek”. Indien toestemming vragen de wetenschappelijke integriteit te zeer zou aantasten, blijft er nog een uitweg: zich beroepen op het publiek karakter van ten tonele gevoerde personen en op de relevantie van de gepubliceerde persoonsinformatie voor een goed begrip van die figuren en de gebeurtenissen waarin zij een rol speelden. Hierin voorziet punt 2° van het bewuste artikel. Herkenbaar publiceren over personen zonder publiek karakter die nog in leven zijn, kan enkel met hun toestemming.

6. Persoonsgegevens verder bewaren

Wie persoonsgegevens bewaart, moet rekening houden met twee aspecten:

- of het onderzoeksgebruik van de onderzoeksgegevens werkelijk afgelopen is. Daarbij is de noodzaak om gegevens beschikbaar te houden voor *peer review* van belang. Dit kan verdere inzage met zich meebrengen, maar ook contact met de betrokkenen ter controle van de ingewonnen gegevens. Wanneer het onderzoek resulteert in een “controversiële” publicatie trachten sommige belanghebbenden langs gerechtelijke weg bepaalde aanpassingen en/of weglating te eisen. Om zich te verdedigen moet de onderzoeker nog kunnen beschikken over de onderliggende informatie (gegevens);
- een tweede aspect is het eventuele historische belang van het onderzoek en de betrokken gegevens. Op latere datum kunnen de gegevens belangrijk zijn voor bijkomend historisch onderzoek. Daarom moet de overdracht van gegevens aan een archiverende instantie altijd overwogen worden.

Indien het gaat om efemeer onderzoek en alle onderzoekswerkzaamheden effectief beëindigd zijn, rest alleen nog de stap om het onderzoeksmateriaal te vernietigen en het niet onbeheerd te laten rondslingeren.

Rechten en plichten op een rijtje

Plichten van de verantwoordelijke/onderzoeker:

- een machtiging vragen bij het bevoegde sectoraal comité bij gebruik van bestaande gegevens die voor een andere doel werden verzameld;
- aangifte doen;
- kennisgeving aan de betrokkenen correct uitvoeren;
- instemming van de betrokkenen verkrijgen;
- veiligheid van de verwerking verzekeren;
- zorgen dat de gegevensverzameling proportioneel is: de juiste gegevens voor het beoogde doel, niet te veel en niet te weinig;
- zoveel mogelijk anoniem werken en publiceren;
- uitoefening van de rechten van de betrokkenen mogelijk maken.

Rechten van de betrokkenen:

- inzagerecht;
- recht op verbetering;
- recht op schrapping bij direct marketingverwerkingen;
- recht op gemotiveerd verzet.